

on their land and continue to nurture and affirm features of their ethnic and cultural authenticity. In contrast to their brethren in Galician side who were evicted from their ethnic territories and scattered throughout the territory of the USSR and Poland. National and cultural component of Lemko-Rusyns life evolved towards Ukrainian centrism which remained almost the only part of official state power politics despite the totalitarian motives.

Key words: Presov Region, Lemko-Rusyns, national consciousness, migrants, ethnic policy.

Статтю подано до редколегії
19.04.2017 р.

УДК 94:[629.7"1945-1991;2010-2017":(327.5/.8:470+571)](042.2)

Вадим Беспєка

Аналогії в американо-російському інформаційному протиборстві в роки «холодних війн» XX та XXI ст.

Проаналізовано основні способи інформаційного протиборства між США й Росією в різних сферах під час «холодних війн» 1945–1991 рр. та 2010 р. по сьогодні. Порівняно методи пропагандистського впливу на противника протиборчими сторонами. Окреслено основні риси роботи американських і російських органів пропаганди.

Ключові слова: пропаганда, «холодна війна», санкції, локальні конфлікти, економічне протистояння, інформаційна війна.

Постановка наукової проблеми та її значення. Досвід «холодної війни» – важливе підґрунтя для розуміння тенденцій відносин у сучасному світі. Зважаючи на останні події на міжнародній арені (агресія Росії проти Грузії у 2008 р., анексія нею АР Крим, уторгнення ЗС РФ на Донбас у 2014 р. та участь російських військ у війні в Сирії, а також запровадження санкцій західними країнами), простежуємо черговий виток конфронтації між США та Росією, який політологи й військові фахівці все частіше іменують «новою холодною війною» [1].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз наявних наукових розвідок показує, що, попри значну увагу до пропагандистського забезпечення «холодних війн» 1945–1991 рр. (Г. Почепцов, А. Фатєєв, Д. Боффа, Г. Корнієнко, П. Кальвокорессі) та 2010 р. по сьогодні (Г. Почепцов, Ф. Говард, Р. Маккензі, Д. Тренін), висновки дослідників і їхні наукові погляди відрізняються стосовно ключових аспектів пропагандистського протиборства ворогуючих блоків, особливо якщо автор є громадянином країни – сторони протистояння.

Результати досліджень інформаційного протистояння під час «холодних війн» не відображають конкретної картини щодо форм і способів пропагандистського забезпечення. Це дало можливість зробити спробу порівняти й визначити аналогії, окремі з яких викладено нижче. Уперше нами зроблено спробу порівняння двох «холодних» протистоянь. Дослідження побудовано крізь призму використання пропагандистського впливу на противника в різних сферах, на основі узагальнення різнобічних тверджень попередніх дослідників. Кінцева мета – виявлення та розуміння аналогій і пропагандистської спадкоємності в історичній прогресії.

Мета дослідження – порівняння пропагандистського впливу США та Росії під час двох «холодних війн» (1945–1991 рр.; 2010 р. – сучасність).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для кращого окреслення діяльності пропагандистських органів у різних сферах пропонуємо зупинитися на основних із них.

Зміна векторів пропаганди залежно від політичних інтересів. У ході «холодного» протиборства простежено як різке загострення відносин між США та СРСР, так і відносно поступове. Яскравими прикладами різкої зміни інформаційної риторики Кремля з дружньої на відверто ворожу є югославо-радянський розкол 1948 р. та підготовка й супровід уторгнення Російської Федерації в Україну у 2014 р.

Югославія часів Й. Б. Тіто відмовилася стати державою – сателітом Кремля, за що на неї було направлено шквал агресивної пропаганди. Так, у кінці Другої світової війни Й. Б. Тіто змальовано в радянських друкованих джерелах виключно як національного героя, відзначеного багатьма державними нагородами СРСР. Але після того, як радянсько-югославські відносини «дали тріщину», керівництво «країни рад» одразу зреагувало на зміну політичного вектора Югославії, розірвавши Договір про дружбу, взаємну допомогу й післявоєнну співпрацю, а радянська пропаганда негайно трансформувала «Тіто-героя» в «Тіто-ворога» [2]. Ю. Костильов, аналізуючи радянську пресу часів 1948–1949 рр., підкреслює, що основною характеристикою тогочасних текстів є те, що ворожість Кремля була спрямована, насамперед, на Тіто та його оточення. Заголовки й зміст радянської преси пронизані негативом на адресу югославського лідера: «Новий злочин кліки Тіто» (01.07.1949 р.); «Чому мовчить кліка Тіто» (17.08.1949 р.); «Кліка Тіто приховує від народу радянську ноту югославському уряду» (17.08.1949 р.) і т. ін. Термін «кліка» спеціально розроблено радянською пропагандою, щоб ототожнити політичну силу фракції Й. Б. Тіто з «клікою політичних вбивць» [3].

У 2014 р. Україна зробила свій вибір, розвернувши вектор політичного розвитку на 180 градусів у напрямку Заходу та відмовившись від існування під патронатом Кремля. Обурене керівництво Москви негайно розгорнуло активну сповнену ненависті пропагандистську кампанію проти донедавна «братнього» народу. На початку 2014 р. в ЗМІ з'являється емоційно забарвлена лексика радянського періоду: «бандерівці», «фашисти», «карателі», «каральні війська», яка породила відгомін у сьогоденні («неонацисти», «нелегітимна влада», «самопроголошені керівники», «хунта») [4]. Як і колись у випадку з Югославією, така термінологія покликана порівняти керівництво України з диктаторами-терористами. Водночас відбувається введення в лексикон термінів, що відображають «законність» виступаючих проти неї: «народний мер», «народний губернатор», «народний референдум» [5]. Саме ці маніпуляції у своїх дослідженнях виокремив Г. Почепцов. За його словами, «...пропаганда Росії для опису ключових об'єктів ситуації використовує слова не з нейтрального, а виключно з негативного списку, у результаті чого «конкретика негативності» вписується в саму ситуацію. Тобто негатив ніби береться не з самої ситуації, а із символізації, що вже є в цій моделі світу» [5].

Зі свого боку, політичне керівництво США протягом «холодного» протиборства виступало в ролі корегувальника інформаційних «важелів» відповідно до зміни напрямів політики країн, що опинилися на роздоріжжі між Вашингтоном і Кремлем.

У випадку з югославо-радянським напруженням американське керівництво вбачало ослаблення позицій СРСР на світовій арені, а отже, усіляко підтримувало вибір Югославії, що знайшло відображення в американських медіа того часу. Аналізуючи їх, а також розсекречені документи, бачимо, що адміністрація Г. Трумена всіляко намагалася «втримати Тіто на плаву», надаючи йому широку військову та економічну допомогу, а сам президент Сполучених Штатів висловлював надію, що участь США спонукатиме інші країни до відмови від комуністичних ідей [6].

Нині у відповідь на дії РФ в Україні США та засоби масової інформації гнучко реагували, підкреслюючи, що проти українських військових діють саме «проросійські повстанці» або «терористи», а не «ополченці» чи «визволителі», тим самим виділяючи причетність і підкреслюючи злочин Росії на міжнародному рівні [5]. Крім того, США неодноразово підтримували Україну на дипломатичному рівні в рамках засідань Ради Безпеки ООН. Так, С. Пауер заявила у своїй останній промові на посаді постпреда США при ООН, що Росія своєю агресією підриває основи світового порядку. Прикладами деструктивних дій Кремля вона назвала вторгнення в Україну, підтримку уряду Сирії в громадянській війні й спробу вплинути на вибори президента США. «Дії Росії не дозволяють вибудувати новий світовий порядок. Вони підривають вже існуючий», – підкреслила С. Пауер.

Вона також закликала підтримувати антиросійські санкції й блок НАТО [7].

Пропаганда довкола економічних процесів. Інформаційне протистояння не минуло й економічний фронт. У 1947 р. план Маршалла в засобах масової інформації США та пропагандистських фільмах подавали як єдиний спосіб вийти з економічної прірви, у яку потрапили постраждалі та спустошені після Другої світової війни країни, оскільки лише Сполучені Штати мали фінансові можливості організувати допомогу такого масштабу. Ці засоби призначалися як для європейців на різних рівнях, так і для американського населення, з одного боку, щоб донести до Європи переваги плану, з іншого – дуже сильний акцент зроблено на капіталізм й «американський шлях» як єдиний, що допоможе Європі. Крім фільмів, випущено низку інформаційних бюлетенів, призначених виключно для американців, аби переконати їх у необхідності виконання плану [8]. Радянським керівництвом його

сприйнято як такий, що мав на меті зобов'язати країн-боржників приєднатися до західноєвропейського блоку, який у майбутньому мав стати основним інструментом американської політики. Так, 29 червня 1947 р. в газеті «Правда» прозвучала радянська позиція стосовно плану Маршалла: «...план неминуче призведе до втручання одних держав в справи інших», а у відповідь на фільми про план Маршалла журнал «Крокодил» констатував: «За прикладом деяких американських торговців політикою торговці кіно почали лякати Європу «червоною загрозою». Кинута лозунг: «Кращим захистом від комунізму є розповсюдження американських фільмів» [2]. Хоча насправді СРСР боявся втратити вплив на Польщу та Чехословаччину, яким також запропоновано фінансовий порятунок.

Сьогодні простежуємо аналогії: наприклад, кремлівські ЗМІ активно критикують усі західні ініціативи щодо надання Україні фінансової допомоги. Також пропагандистські органи Кремля намагаються довести власному населенню, що санкції, які введені США й західними країнами, не ефективні. Це робиться за допомогою засобів поширення пропаганди, залучаючи до кампанії популярних артистів і політичних діячів. Дмитро Медведєв, Голова Уряду РФ, на молодіжному форумі у 2014 році заявив: «Ніякі санкції для нашої країни не страшні. Ми з вами це прекрасно розуміємо. Наша країна міцна. І хто б як на нас не давив, ми все одно житимемо в нашій улюбленій країні, розвиватимемо її, укладатимемо гроші, займатимемось облаштуванням власної держави», підкреслюючи, що «спроби силового тиску стосовно країни ніколи не проходили й зараз не пройдуть» [9]. Однак уже в жовтні 2016 р. риторика російського політичного керівництва щодо санкцій змінюється на більш помірковану. Про це свідчить заява В. Путіна під час форуму «ВТБ Капітала» «Росія кличе»: «Ми часто повторюємо, як мантру, що так звані горезвісні санкції на нас не дуже й впливають. Впливають. І насамперед загрозу я бачу в обмеженні передачі технологій», – сказав В. Путін [10]. Водночас, намагаючись зберегти гідне обличчя перед своїми медіа, він додав: «...санкції завдають шкоди не тільки російській економіці, але й світовій економіці в цілому. Тому що російська економіка, безумовно, є важливим сектором світової економіки. Так що ті, хто це робить, шкодять самі собі в кінцевому підсумку» [10].

З іншого боку, президент США Б. Обама перед тим, як піти з поста, оголосив про висилку 35 російських дипломатів, закриття двох російських дипломатичних представництв і нові санкції щодо шести російських громадян та п'яти суб'єктів, уключаючи ГРУ й ФСБ, у відповідь на розповсюдження агресивної політики РФ [11]. Це одразу знайшло відображення в американській пресі. Газета «Вашингтон пост» назвала нові заходи «найразючішою відповіддю США на діяльність Росії після закінчення «холодної війни», а журналісти з «Нью-Йорк Таймс» поділились аналогічними оцінками, назвавши нові санкції «найпотужнішим американським ударом у відповідь на кібератаку, спонсоровану іншою державою» [12].

Пропагандистське супроводження під час регіональних війн та локальних конфліктів. Відсутність прямого військового конфлікту між собою не заважала протиборчим сторонам підтримувати країни-сателіти в локальних війнах. Це стосується й пропагандистського супроводження. Одним із таких прикладів є війна в Афганістані 1979–1989 рр. Майже одразу після введення радянського контингенту в Афганістан Політбюро ЦК КПРС прийняло закрити постанову про висвітлення в ЗМІ акції міжнародної фінансової допомоги Афганістану. У грудні 1979 р., коли наказ про введення радянських військ в Афганістан був уже відданий, у газеті «Правда» з'явилось повідомлення, що повністю заперечувався факт присутності армії СРСР в Афганістані. А вже через кілька днів та сама газета публікує інтерв'ю Генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва, у якому той пояснює причини прийняття такого рішення (про введення військ на територію Афганістану) [13].

У ході конфлікту відбувалося запекле інформаційне протиборство, де використовувалися різноманітні форми пропагандистського впливу: друкована пропаганда, поширення чуток і міфів, застосування звукового та радіооповіщення, використання кіно й телебачення. Так, у першій половині 80-х років в Афганістані під контролем СРСР видавалося 33 газети і 46 журналів, загальний річний тираж яких становив близько 32 млн примірників (у 1988 р. їх тираж уже перевищив 40 млн). У великій кількості виходили друком книги політичного та духовного змісту. Пріоритетною формою інформаційно-психологічного впливу в Афганістані справедливо, із погляду ефективності, стала радіопропаганда. На 19-мільйонне населення Афганістану припадало понад 3 млн радіоприймачів, тобто радіо було майже в кожній афганській сім'ї. Радіомовлення здійснювалося як для членів озброєної опозиції, так і цивільного населення країни. Радіомовлення давало змогу охоплювати й жіноче населення країни, яке було позбавлене можливості брати участь у суспільно-політичному житті країни [14].

Сполучені Штати Америки, після введення радянських військ в Афганістан залучили до ведення інформаційної війни як свої найбільші медіа-гіганти, так і західні корпорації: Юнайтед Прес Інтернешнл, Асошіейтед Прес, Франс Прес й ін., – а також величезну кількість друкованих ЗМІ, десятки спецслужб, радіо та телевізійні станції, комерційні видавництва, благодійні фонди, профспілкові, релігійні й інші організації, Корпус миру, науково-дослідні центри (наприклад Стенфордський дослідний інститут, Інститут Баттеля, Дослідницький центр Армора, Консультативна комісія з інформації Конгресу США), дискредитуючи дії Кремля перед світовою спільнотою [14].

Аналізуючи хід пропагандистського протиборства, Радянський Союз програв у цій інформаційній війні, не зумівши ефективно протистояти комплексу контрпропагандистських заходів, які застосували США.

У сучасному «холодному» протистоянні Росія й США продовжують відстоювати свої геополітичні інтереси, фінансуючи пропаганду навколо «малих» війн сучасності. Конфлікт у Сирії яскраво демонструє використання пропаганди протиборчими сторонами як для покриття своїх помилок, так і виправдовування політичних рішень.

Російські ЗМІ намагаються постійно показати, наскільки легко дається їхнім збройним силам війна в Сирії. На провідних російських телеканалах не перестають демонструвати результати «точних» ударів російської авіації, де голос диктора сповіщає про чергове знищення тренувальних баз, що належали терористам. А також неможливо не відзначити різке зростання красномовства від російського Міноборони, у якому завжди значалося, що воно не дає коментарів на запити преси, тепер «раптом стало вкрай відкритим для ЗМІ». Так, представник відомства щодня наводить на брифінгах точну кількість знищених об'єктів. Так публіці нав'язується картинка чистої, високо-технологічної війни, у якій російська армія діє коректно й не зазнає втрат, жодним словом при цьому не згадуючи про житлові квартали та мирних мешканців, які неодноразово страждали від тих самих «успішних» ударів [15].

Британська незалежна газета «Індепендент» теж наводить приклад того, як Збройні сили США «випадково» вбили 62 військовослужбовці регулярної армії Сирії, які боролися з ІГІЛ у місті Дейр-Еззор: «Пояснення американських військових було дуже винахідливим. Сі-Ен-Ен слухняно розповідає, що, на їхню думку, імовірний сценарій полягав у тому, що, можливо, убиті солдати були в полоні ІГІЛ, хоча це не точно». «Індепендент» називає такі пояснення чудовим «уроком пропаганди», мета якого полягає в тому, щоб замаскувати або кинути сумнів в очевидному факті, що хтось (ЗС США) зробив грубу помилку й наказав атакувати сирійську армійську позицію, розташовану неподалік від аеропорту Дейр-Еззор. Такий вид інформаційної «димової завіси» розрахований не на довгий час, але на різку критику протягом перших вирішальних декількох днів, коли факт усе ще стоїть на порядку денному. Потім, через кілька тижнів або навіть місяців, ви можете отримати невинуватого визнання правди або її частини, коли вона навряд чи отримає згадку та буде актуальною [16].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, уроки пропаганди як засобу протиборства за своїми формами й способами використання не мають «терміну давності». Водночас історія не дає прямих рекомендацій. Розуміння особливостей ведення інформаційно-психологічного впливу на противника в рамках «холодних війн» (1945–1991 рр.; 2010 р. – по сьогодні) дасть змогу сформулювати уявлення про тенденції протистояння в інформаційній сфері як виду забезпечення збройних (силових) протистоянь, розкриє варіанти пропагандистських мотивів сторін, зорієнтує в можливих результатах інформаційних операцій. Отже, цілком виправданими будуть подальші розвідки спеціалістів різних галузей науки, засновані на порівняльних аналізах пропагандистського протиборства ворогуючих блоків.

Джерела та література

1. Друга холодна війна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Друга_холодна_війна](http://uk.wikipedia.org/wiki/Друга_холодна_війна).
2. Фатеев А. В. Образ врага в советской пропаганде 1945–1954 гг. / А. В. Фатеев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/fateev0.htm>.
3. Костылев Ю. С. Языковой портрет Иосипа Броз Тито в советской печати / Ю. С. Костылев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/yazykovoy-portret-iosipa-broz-tito-v-sovetskoj-pechati>
4. Как российские СМИ сумели превратить украинцев в фашистов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://news.liga.net/news/politics/3999572kak_rossiyskie_smi_sumeli_prevratit_ukraintsev_v_fashistov.htm

5. Почепцов Г. Особенности пропагандистских механизмов с двух сторон российско-украинского конфликта / Г. Почепцов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/psyops/propaganda25.htm>
6. Lees, Lorraine M. Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia, and the Cold War, 1945–1960 // Penn State Press, 2010.
7. Саманта Пауэр обвинила Россию в подрыве мирового порядка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://lb.ua/world/2017/01/18/356181_samanta_pauer_obvinila_rossiyu.html
8. Marshall Plan Filmography (MPF) [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.marshallfilms.org/mpf.asp>.
9. Медведев. Никакие санкции России не страшны / Медведев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ntv.ru/novosti/1195798/>
10. Путин назвал главный риск от санкций против России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rbc.ru/politics/12/10/2016/57fe2d309a7947765b266a1d>
11. США высылают российских дипломатов и вводят новые санкции из-за кибератак [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bbc.com/russian/news-38464443>
12. Mainstream Media: New Anti-Russia Sanctions 'Strongest' Response Since Cold War [Elektronik resourse]. – Mode of access : <https://sputniknews.com/politics/201612301049139086-media-sanctions-russia-response/>.
13. Крысько В. Секреты психологической войны / В. Крысько. – Минск : [б. и.], 1999. – 428 с.
14. Фогель С. Г. Особенности пропаганды СССР во время военной акции в Афганистане (1979–1989 гг.) / С. Г. Фогель [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/propaganda51.htm#4.2>.
15. Russische Propaganda ergötzt sich am Syrien-Krieg [Elektronik resourse]. – Mode of access : <https://www.welt.de/politik/ausland/article147702068/Russische-Propaganda-ergoetzt-sich-am-Syrien-Krieg.html>
16. The explanations behind Russian and US airstrikes in Syria are a lesson in propaganda [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.independent.co.uk/voices/the-explanations-behind-us-and-russian-airstrikes-in-syria-are-a-lesson-in-propaganda-a7325081.html>.

Бэспэка Вадим. Аналогії в американо-російському інформаційному протівоборстві в годї «холодної війни» ХХ і ХХІ в. Аналізуються основні способи інформаційного протівоборства між США і Росією в час «холодних війн» 1945–1991 гг.; 2010 – по сьогодні. Дослідження проводили методом порівняльного аналізу і історизму. Це дозволяє при допомозі подій «холодної війни» другої половини ХХ в. оцінити пропагандистські маніпуляції політтехнологів в сучасному «холодному» протівостоянні. При цьому дослідження в основному зосередилося навколо питання пропагандистської діяльності вищезгаданих країн в різних сферах. В дослідженні визначаються основи роботи американських і російських органів пропаганди, а також їх роль в планах військово-політичного керівництва протівоборствуючих блоків. Аналізуються особливості пропаганди в період «холодного» протівостояння. Сделана спроба визначення загальних і відмінних рис в роботі органів пропаганди, якими апеллювали в різних сферах друг до друга Кремль і Вашингтон. Порівнюються методи пропагандистського впливу в різних сферах протівостояння протівоборствуючими сторонами.

Ключеві слова: пропаганда, «холодна війна», санкції, локальні конфлікти, економічне протівостояння, інформаційна війна.

Bespeka Vadym. The Analogies in the u. S-russian Information War During the Cold War Years of the XX and XXI Centuries. The basic methods of the information opposing between the USA and Russia during «cold wars» 1945–1991 and 2010 – nowadays are analysed. Research was conducted by the method of comparative analysis and historical method. This allows through the prism of the second half of XX century «cold war» events to estimate propagandist manipulations of political strategists in the modern «cold» confrontation. At the same time, the study focused mainly on the issue of the propaganda activities of the above-mentioned countries in various fields. The work defines the bases for the work of American and Russian propaganda organs, as well as their role in the plans of the military-political leadership of the opposing blocs. The features of propaganda during the «cold» confrontation are analyzed. An attempt was made to identify common and distinctive features in the work of the propaganda organs, which the Kremlin and Washington appealed to each other in different spheres. The methods of propaganda influence in different spheres of confrontation by the opposing sides are compared.

Key words: propaganda, cold war, sanctions, local conflicts, economic confrontation, the information war.

Статтю подано до редколегії
17.02.2017 р.